

GLEDALIŠKI LIST

1952/53

DRAMA

Štev. 7

BERNARD SHAW

PYGMALION

PREMIERA V PETEK, 3. APRILA 1953

BERNARD SHAW
PYGMALION

Pravljica v petih dejanjih.

Prevedel Janko Moder.

Inscenator: ing. arch. Ernest Franz

Režiser: Vladimir Skrbinšek

Henry Higgins	Vladimir Skrbinšek Stane Potokar
Polkovnik Pickering	Lojze Drenovec
Freddy Eynsford Hill	Bert Sotler
Alfred Doolittle	Pavle Kovič.
Gledalec	Aleksander Valič
Pikri gledalec	Maks Bajc
Eliza Doolittlova	Tina Leonova
Gospa Eynsford-Hillova	Mileva Ukmarjeva
Gospodična Eynsford-Hillova	Duša Počkajeva
Gospa Higginsova	Mihaela Šaričeva
Gospa Pearceova	Elvira Kraljeva
Hišna	Vida Levstikova

Ljudje na cesti: Stane Česnik, Drago Makuc, Branko Miklavc, Dušan Skedl, Jože Zupan in slušatelji Akademije za igralsko umetnost.

Godi se v Londonu.

Asistent režije: Milan Stante.

Kostume po načrtih Mije Jarčeve izdelala gledališka krojačnica pod vodstvom Cvete Galetove in Jožeta Novaka.

Odrski mojster: Vinko Rotar. — Razsvetljava: Lojze Vene. — Inspicijent: Nace Simončič. — Masker in lasuljar: Ante Cecič.

Cena Gledališkega lista din 40.—.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. — Urednik: Ivan Jerman.

Zunanja oprema: ing. arch. Janko Omahen.

Tiskarna Slovenskega poročevalca. — Vsi v Ljubljani.

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1952-53

DRAMA

Štev. 7

B. S. Shaw:

EPILOG K PYGMALIONU

Zaključka zgodbe nam ni treba prikazati na odru in ga niti ne bi bilo treba pripovedovati, če ne bi bila naša lena domišljija tako odvisna od cenelih izdelkov, ki jih razpečava romantika v svoji zanikrni starinarnici. Ti »srečni zaključki« se prav nobeni zgodbi dobro ne prilegajo. Zgodba Elize Doolittle, čeprav jo imenujejo roman, ker je preobrazba, ki jo opisuje, videti skrajno neverjetna, je v resnici dovolj pogosta. Takšno preobrazbo je doživelo že na stotine odločnih mladih deklet, odkar jim je slavna Nell Gwynne dala zgled s tem, da je igrala kraljice in fascinirala kralje v istem gledališču, kjer je nekoč prodajala oranže. Toda kljub temu so ljudje vsevprek domnevali, da bi se morala Eliza samo zato, ker je postala junakinja romantične zgodbe, tudi poročiti z glavnim junakom naše drame. Tega zaključka pa ne moremo dopustiti, in sicer ne samo zato, ker bi ta nesmiselna domneva pokvarila zasnovo cele drame, temveč tudi zato, ker je pravi zaključek povsem jasen vsakomur, ki količkaj pozna človeško naravo vobče, posebno pa še ženski instinkt.

Ko je Eliza rekla Higginsu, da se z njim ne bi poročila, če bi jo zasnubil, ni bila to samo koketerija, temveč je sporočila s tem svoj dobro premišljen sklep. Kadar se neomožena ženska zanima za samskega moškega, ki jo, kot Higgins Elizo, obvlada in hkrati proučuje, si bo zelo resno premislila, če naj se poteguje za to, da bi mu postala žena, zlasti še, če mu je tako malo do poroke,

da bi ga mogla odločna in za svojo stvar zavzeta ženska zlahka ujeti, samo če bi se dovolj resno lotila tega posla. Njena odločitev bo odvisna predvsem od tega, če lahko zares svobodno izbira: to pa bo spet odvisno od njene starosti in dohodkov. Če se ji mladost že izteka in je nepreskrbljena, se bo z njim poročila, ker pač mora vzeti nekoga, ki bo zanjo skrbel. Toda v Elizinih letih ženska tega pritiska še ne občuti: zdi se ji, da lahko svobodno izbira. Zato jo vodi pri tem njen instinkt. Elizi pa njen instinkt odsvetuje poroko s Higginsom. Ne veleva pa ji, da se mu mora povsem odreči. Ni dvoma o tem, da se bo do konca svojega življenja zanj zelo živo zanimala. Hudo bi jo prizadelo, če bi jo katera druga pri njem izpodrinila. Ker se pa v tem pogledu zanj ne boji, v svoji odločitvi prav nič ne omahuje in ne bi niti tedaj, če med njo in Higginsom ne bi bilo več kot 20 let razlike v starosti, ki se zdi mladim ljudem tako pomembna.

Ker pa naši lastni nagoni niso pri njenem sklepu prav nič udeleženi, pogledimo, če ne bi mogli morda odkriti v njenem sklepu razumnega smisla. Ko je Higgins opravičil svojo brezbriznost do drugega spola s tem, češ da imajo ženske prehudo tekmo v njegovi materi, je podal ključ do svojega trdovratnega samstva. Vsa stvar je nenavadna samo toliko, kolikor so nenavadne izredne matere. Če ima z domišljijo obdarjen dečko dovolj premožno mater, ki je inteligentna, očarljiva, plemenitega značaja in ne prestroga, razen tega pa ima še tenkoču-

ten smisel za okusno opremo svojega doma — tedaj vidi sin v njej zgled, s katerim druge ženske ile težko tekmujejo. Razen tega se pa njegova nagnjenja, čut za lepoto in njegovi ideali s tem ločijo od njegovih specifičnih seksualnih impulzov. S tem pa postane uganka ogromnemu številu neizobraženecv, ki so jih preprosti in neprijetni starši vzgajili v neokusnih domovih. Ti otroci kasneje doživljajo, kolikor so tega sploh zmožni, literaturo, slikarstvo, glasbo in čustvene osebne odnose kot izraz spolnosti. Beseda strast jim ne pomeni nič drugega. Nesmiselno in nenaravno bi se jim zdelo, da bi imel Higgins strast do fonetike in da bi oboževal svojo mater namesto Elize.

Ne glede na to se pa ne moremo, če se ozremo okoli sebe in vidimo, da ni skoraj nihče pregrd ali premalo simpatičen, da bi si ne našel zakonskega druga ali družice, če to zares hoče, medtem ko so številne stare device in samci visoko nad povprečjem po svojih posebnih lastnostih in izobrazbi, ubraniti vtisa, da ima oseben mik staršev lahko odločilen vpliv na sprostitev spolnosti od asociacij, s katerimi jo navadno povezujejo. To sprostitev dosežejo ustvarjalni ljudje že zgolj z intelektualno analizo.

Ceprav si Eliza tako ni mogla razložiti Higginsove izredne odpornosti do njenih osebnih čarov, ki so zrušili Freddyja na prvi mah, se je vendarle nagonsko zavedala, da ne bi mogla nikoli doseči nad njim popolne oblasti ali stopiti med njega in njegovo mater (kar je za zakonsko ženo v prvi vrsti potrebno). Skratka: zavedala se je, da Higgins, bog sam si ga vedi zakaj, nima v sebi več sposobnosti za dobrega zakonskega moža, vsaj ne takšnega, kot si ga je Eliza predstavljala. Po njenem naj bi bila žena možu prva in najljubša stvar na svetu. Tudi če ne bi imela njegove matere za tekmico, se ne bi hotela sprijazniti z dejstvom, da bi se njen mož boji zanimal za filozofske probleme kot pa zanjo. Tudi če bi gospa Higginsova umrla, bi ostala še vedno Milton in univerzalna abeceda. Landorjev izrek, da je v življenju tistih ljudi, ki imajo največjo sposobnost za ljubezen, to čustvo šele na

drugem mestu, ne bi avtorja tega izreka priporočil Elizi za zakonskega moža. Če pa prštejemo k temu še njen odpor do Higginsove gospodovalne vzvišenosti in njeno nezaupanje do njegove laskajoče se zvijačnosti, s katero je vedno lahko dosegel od nje, kar je hotel, in se umaknil njeni jezi, kadar je šel v svoji oblastnosti le predaleč — bomo videli, da je imel Elizin instinkt tehtne razloge, ko jo je posvaril pred poroko z njenim Pygmalionom.

Koga je torej vzela Eliza? Kajti, če bi bilo Higginsu takorekoč usojeno, da ostane star samec, to njej prav gotovo ni bilo namenjeno. No, to lahko povemo prav na kratko tistim, ki niso tega že uganili iz vsega, kar je Eliza sama namignila.

Kajti Eliza je skoraj takoj po tem, ko je užaljeno izjavila, da se ne bo poročila s Higginsom, omenila dejstvo, da ji mladi gospod Frederick Eynsford Hill vsak dan v pismih izpoveduje svojo ljubezen. Freddy je razen tega mlad, skoraj 20 let mlajši od Higginsa, je gentleman (ali kot bi Eliza temu rekla: fin gospod) in tudi tako govori; je lepo obleden, polkovnik Pickering ravna z njim kot s sebi enakim, ljubi Elizo brez afektacij in do nje ni oblasten, niti ni verjetno, da bi to kljub svojemu višjemu družabnemu položaju kdaj postal, Eliza nima nobenega smisla za bedasto romantično tradicijo, češ da vse ženske rade čutijo gospodarja nad seboj, celo krutega gospodarja, ki jih tiranizira in pretepa. »Kadar greš k ženski«, pravi Nietzsche, »ne pozabi na bič.« Pametni despoti tega pravila niso omejevali samo na ženske. Posluževali so se biča tudi, kadar so imeli posla z moškimi in so jih ti, nad katerimi so vohтели bič, celo mnogo bolj suženjsko oboževali, kot obdužujejo ženske moške. Ni dvoma o tem, da imajo nekatere ženske suženjsko dušo, a prav tako jo imajo lahko tudi moški; in ženske prav tako, kot moški, občudujejo tiste, ki so močnejši od njih. Toda eno je, občudovati močnega človeka, drugo pa živeti pod njegovim jarmom. Res je, da imorda šibkih nihče ne slavi in ne občuduje, kot občudujemo junake; zato

jih pa tudi nihče ne sovraži in se jih ne ogiblje — in videti je, da se vedno lahko brez težave poroče z ljudmi, katerih niso vredni. Morda res odrečejo v težavah; a življenje ni samo neprestana stiska: večinoma je vrsta situacij, ki ne tenjajo izredne moči in katerim so celo dokaj šibki ljudje kos, če imajo ob strani močnejšega partnerja, ki jim pomaga. Kljub temu na splošno velja, da se močni ljudje, moški prav tako kot ženske, ne samo ne poročajo z močnejšimi, temveč jim niti ne dajejo prednosti pri izbiri svojih prijateljev. Kadar sreča lev drugega leva, ki tuli glasneje od njega, mu to samo preseda. Olovek, moški ali ženska, ki se čuti močnega za dva, išče v svojem partnerju vse drugo prej kot moč.

Pa tudi obratno drža. Šibki ljudje se radi poročajo z močnimi, če se jih preveč ne boje; in to jih zavrača v napako, ki jo nazorno označimo, če rečemo, »da nesejo več v usta kot pa morejo prebaviti«. Za pre malo hočejo dobiti preveč. In če je sklenjena kupčija tako nesprejemna, da je ni mogoče vzdržati, postane zveza nemogoča. Konča se tako, da je šibkejši del, bodisi potisnjen v stran, ali pa ga njegov partner prenaša kot nadležno, kar je še dosti slabše. Ljudje, ki niso samo slabotni, temveč tudi bedasti in topi, se često znajdejo v takšnih težavah.

Ko smo tako dognali, kako je s to stvarjo, pa skušajmo odgovoriti na vprašanje, kako se bo Eliza verjetno odločila, ko bo postavljena pred izbiro med Higginsom in Freddyjem? Ali jo bo veselila misel, da bo lahko vse življenje prinašala Higginsu copate, ali ji bo morda bolj všeč, da jih bo nosil Freddy njej? Odgovor ne dopušča nobenega dvoma. Samo v primeru, če bi ji bil Freddy telesno zoprni, Higgins pa privlačen v takšni meri, da bi ta privlačnost zmagala nad vsemi njenimi drugim nagoni, bo vzela Freddyja, če si bo sploh izbrala koga izmed njiju.

In to je Eliza tudi storila.

Pričeli so se zapletljaj; a bili so bolj gospodarskega kakor romantičnega značaja. Freddy ni imel niti službe niti denarja. Renta njegove matere, zadnji ostanek nekdanjega obilja Largetady Parka,

ji je omogočala, da se je za silo prebijala v EarlsCourt in pri tem še ohranila videz nekakšne odličnosti, ni pa ji dopuščala, da bi lahko preskrbela svojima otrokoma srednješolsko izobrazbo, kaj šele sinu primeren poklic. Uradniška služba s 30 šilingi plače na teden je bila za Freddyja pre malo častna, razen tega ga je pa tudi izredno malo mikala. Njegovo edino upanje je bilo, da bo kdo drugi zanj kaj storil, če bo ohranil zunanje dostojanstvo svojega stanu. Sanjaril je o službi privatnega tajnika ali kakšni drugi lahki, dobro plačani službici. Njegova mati je pa morebiti sanjala o poroki s kako premožno damo, ki se ne bi mogla upirati mikavnostim njenega sina. Predstavljajte si njene občutke, ko se je poročil s cvetličarko, ki je prodrla v družbo spodobnih ljudi le po zaslugi izrednih, splošno znanih okoliščin!

Res je sicer, da Elizin položaj ni bil videti povsem nesprejemljiv. Njen oče, čeprav prej smetar in sedaj na fantastičen način deklasiran, je postal v najodličnejših krogih zelo priljubljen, zaradi svojega družabnega talenta, ki je zmagal nad vsakim predsodkom in nad vsako oviro. Iz srednjega stanu, kateri ga je zavrgel, ki pa mu je že na moč presedal, se je s svojo duhovitostjo, svojim smertstvom in nietzschejansko vzvišenostjo nad dobrim in zlim, povzpel takoj v najvišjo družbo. Pri obedu v intimnem krogu plemiških hiš je sedel vojvodinji na desni; v podeželskih dvorcih je kadil v jedilnih shrambah svojo pipo in se sončil v naklonjenosti kletarjev — če ni slučajno sedel v jedilnici, kjer so ga ministri vpraševali za svet. A zdelo se mu je skoraj prav tako težko kriti vse te stroške s 4.000 funti na leto, kot gospe Eynsford-Hill v EarlsCourtu, da se je preživljala s tako bednimi letnimi dohodki, da mi srce ne dopušča, točno navesti njihovo višino. Odločno je odklonil vsak prispevek k vzdrževanju Elize, češ da bi to prehudo obremenilo njegovo že tako težko finančno stanje.

Freddy in Eliza bi morala na ta način kot sedanja gospod in gospa Eynsford-Hill, prebiti medene tedne brez denar-

ja, če jima ne bi poklonil polkovnik kot poročno darilo 500 funtov. To je zaleglo za precej časa, ker Freddy še ni znal trošiti denarja, saj ga dotlej še nikoli ni imel. Eliza pa, ki sta jo vzgojila za družbo dva stara samca, je nosila svoje obleke tako dolgo, dokler so bile videti spodobne in niso pričele razpadati, ne glede na to, da so bile že več mesecev iz mode. Vendar se mlad par s 500 funti ne more vse življenje vzdrževati in oba sta vedela, da bosta morala prej ali slej skrbeti sama zase. Eliza bi se lahko naselila v Impol-ski ulici pri Higginsu in Pickeringu, kjer se je že povsem udomačila; a vedela je, da ne sme spravi Freddyja tja in da tudi ne bi bilo dobro za njegov značaj, če bi to storila.

Oba stara samca sicer ne bi imela nič proti temu. Ko ju je vprašala za svet, se Higgins sploh ni hotel ukvarjati z njenim stanovanjskim vprašanjem, češ da je njegova rešitev prav lahka. Elizina želja, da bi imela Freddyja pri sebi doma, se mu ni zdelala nič bolj važna, kot če bi želela dodati še en kos k opremi svoje spalnice. Higgins se ni prav nič zmenil za njene pomisleke glede Freddyjevega značaja in njegove dolžnosti, da si sam služi svoj kruh. Zaničal je, da bi Freddy sploh imel značaj, in izjavil: Če bi poskušal Freddy napraviti karkoli koristnega, bi s tem naložil sposobnejšemu človeku, kot je sam, težavno nalogo, uničiti učinek njegovega prizadevanja. Od tega bi pa imela človeška skupnost samo škodo, Freddyja bi pa prav nič ne osrečilo, saj mu narava očitno ni namenila težjega dela, kot zabavati Elizo. To je bilo po Higginsovem mnenju mnogo koristnejša in častnejša zaposlitev, kakor vsak drug običajen posel. Ko je Eliza spet omenila svoj načrt, da bi pričela poučevati fonetiko, se je Higgins prav tako odločno uprl. Dejal je, da bo potrebovala še najmanj 10 let, preden se bo lahko pričela vtikati v to zadevo, ki ji je tako pri srcu. In ker je bil polkovnik očitno istega mnenja, je Eliza začutila, da jima v tako važni stvari ne sme kljubovati in da brez Higginsove privolitve nima pravice izkoriščati znanja, ki si ga je

pridobila pri njem: kajti zdelo se ji je, da je znanje prav tako njegova zasebna imovina kot njegova ura. Eliza ni bila komunist. Razen tega je bila obema skoraj praznoverno vdana, po svoji poroki še celo bolj ko prej.

Problem je končno rešil polkovnik, potem ko si je z njim dolgo belil glavo. Nekega dne je precej plašno vprašal Elizo, ali je res že povsem opustila misel, da bi odprla cvetličarno. Odgovorila mu je, da je sicer mislila na to, da si je pa načrt izbila iz glave, odkar ji je polkovnik tistega dne pri gospe Higginsovi dejal, da ona ni za kaj takega. Polkovnik je priznal, da si tedaj, ko je to izjavil, še ni čisto opomogel od varljivega vtisa prejšnjega dne. Higginsu sta še isti večer sporočila vso stvar. Edina njegova opazka k temu sporočilu ni pa prav kmalu privedla do resnega spora z Elizo. Higgins je namreč dejal, da bo imela Eliza v Freddyju naravnost idealnega tekača.

Nato so potipali še Freddyja, češ kako misli on o tej zadevi. Odvrnil je, da je že sam mislil na to, da bi odprl trgovino, čeprav si jo je zaradi pomanjkanja sredstev zamislil tako, da bi Eliza pri enem pultu prodajala tobak, on pa pri drugem časopise. Priznal pa je, da bi bilo izredno »posrečeno«, če bi hodila z Elizo vsako jutro navsezgodaj v Covent Garden, to se pravi, tja, kjer sta se prvič srečala, nakupovat cvetlice. Eliza ga je hvaležna za to izjavo, obsula s poljubni. Pristavil je, da se je vedno bal priti s tem predlogom na dan, ker bi se Clara najbrž silno razburila zaradi tega sklepa, ki bi ji po njenem mnenju znatno zmanjšal možnost poroke. Tudi njena mati brččas ne bi pozdravila tega koraka, ko se je toliko let oklepala tistega klina na družbeni lestvici, kjer je trgovina na drobno nekaj nemogočega.

To težavo je odstranil dogodek, ki ga Freddyjeva mati ni niti najmanj pričakovala. Med svojimi vpadi med tiste umetniške kroge, ki so bili najvišji izmed njej dosegljivih, je Clara odkrila, da se mora zaradi družabne uglednosti seznaniti tudi z romani G. H. Wellsa. Pričela si jih je tako vneto izposojevati, da je

v dveh mesecih požrla vse. Posledica je bilo spreobrnjenje, ki ni v današnjem času prav nič nenavadno. Sodobna »Dejanja apostolov« bi zlahka izpolnila 50 biblij, če bi jih bil sploh kdo sposoben napisati.

Uboga Clara, ki se je zdelala Higginsu in njegovi materi neprijetna in smešna ženska, katere neuspeh si njena mati nikdar ni mogla razložiti, sama sebe nikoli ni videla v tej luči; kajti čeprav so se v West Kensingtonu iz nje nekoliko norčevali in jo kot vsakega drugega oponašali, so jo vendarle sprejeli kot pametno in normalno — ali naj morda raje rečemo: neizogibno? — človeško bitje. Najhuje, kar so ji kdaj rekli, je bilo, da je stremuhinja; niso se pa zavedali, kot se tudi ni sama, da so vsi njeni družabni napori zgrušeni in da zadevajo v prazno.

Kljub temu pa ni bila srečna: polaščal se je je obup. Videti je bilo, da njen edini adut: dejstvo, da je bila njena mati to, čemur pravi branjevec v Eptonu »dama s kočijo«, ni imel nikake menjalne vrednosti. To je njeni hčerki onemogočilo izobrazbo, kajti edina vzgoja, ki bi si jo lahko privoščila, bi bila vzgoja v družbi hčerke kakšnega branjeva v Earls Courtu. Clara je zato pričela iskati družbo razreda, ki mu je pripadala njena mati. Ta razred pa ni hotel o njej ničesar vedeti, ker je bila mnogo revnejša od prodajalca zelenjave — in ne samo, da si ni mogla privoščiti služkinje, niti tobarice ni zmogla, temveč se je morala zadovoljiti z dekletom za vsa opravila in še te ni mogla spodobno plačati. Nič na nji ni moglo v takšnih razmerah vzbuditi vtisa, da je pristen proizvod Large-lafy Parka. Kljub temu pa je zaradi svoje tradicije videla v poroki s komekoti, ki ji je bil dosegljiv, samo neznošno ponižanje. Trgovci in uradniki so ji bili zoprnji. Tekala je za slikarji in romanopisci, katerih pa ni mogla očarati. Njeni drzni poskusi, posnemati umetniško literarno izražanje, so jim šli na živce. Skratka, bila je popoln neuspeh: navaden, nesposoben, domišljav, reven, nekoristen in nedobrodošel snob. In čeprav ni priznala teh svojih nedostatkov — kajti nihče ne mara priznati neprijetnih dejstev vse do-

tlej, dokler ne vidi, kako bi si lahko pomagal — je vse prehudo občutila njihove učinke, da bi bila zadovoljna s svojim položajem.

Klara je spregledala šele tedaj, ko se je seznanila z nekim dekletom njenih let. Dekle jo je navdušilo, vzela si jo je za vzor in si hotela pridobiti njeno prijateljstvo. Odkrila pa je, da je to očarljivo dekle cvetka z ulice, ki si je šele pred nekaj meseci priborila vstop v boljšo družbo. To jo je tako pretreslo, da je, ko jo je g. G. H. Wells dvignil na svojem mogočnem peresu, doživela spreobrnjenje, katerega je mogoče primerjati le s tistimi čudovitimi uspehi, ki sta jih dosegla general Booth ali Gypsy Smith. Clarin snobizem se je zrušil. Naenkrat se je zganelo v njej življenje. Ne da bi vedela, kako in zakaj, si je pričela pridobivati prijateljev in sovražnikov. Nekateri izmed njenih znancev, ki so videli v njej dotlačno, brezbrizno ali smešno nadlego, so se ji izneverili, drugi so pa postali do nje navdse ljubeznivi. Na svoje začudenje je odkrila, da so bili nekateri izmed prav »simpatičnih« ljudi prepojeni z Wellsom in da je bila v tej dostopnosti za ideje skrivnost njihove privlačnosti. Ljudje, ki so jo imeli za globoko verno in so jo poskušali na tej osnovi pridobiti zase — kar jim je grdo izpodletelo — so se nenadoma pričeli zanimati zanjo in pokazali sovražnost do konvencionalne religije, ki si nikdar ni mislila, da je sploh mogoča. Dali so ji v roke Galsworthyja: ta ji je pa razkrinjal puhlost Large-lady Parka in je zadal milostni udarec. Mučila jo je misel, da je bila ječa, v kateri je pretrpela toliko nesrečnih let, ves čas odprta in da so bili ravno tisti nagoni, proti katerim se je tako vneto borila in jih zatirala, da bi ostala v dobrih odnosih s sodobno družbo, edini, s katerim; bi lahko prišla v pristen stik s soljudmi. V blesku teh odkritij in v vrtincu njenega odziva nanje, se je prav tako prostodušno in očitno smešila kot tedaj, ko se je v salonu gospe Higginsove tako neprevidno poslužila Elizine kletvice; kajti novopečena Wellsova učenka se sprva prav tako ni znala znajti, kot

se ne more dojenček in se je morala temu šele priučiti. Vendar otročičku nihče ne zameri njegovih nerodnosti, ali mu šteje v zlo, če skuša pojesti vžgalice. Tudi Klara zaradi svojih norčij ni izgubila nobenega prijatelja. To pot se ji niso smejali za hrbtom, temveč v obraz. Braniti in opravičevati; se je morala, kot je vedela in znala.

Ko se je Freddy oglašil v Earlsfortu (česar sicer ni nikoli storil, če se je le mogel temu izogniti) in sporočil žalostno novico, da imata z Elizo namen omadeževati rodbinski grb s tem, da bosta odprla trgovino, je našel hišo že vso iz sebe. Klara je namreč malo prej sporočila, da namerava tudi ona prevzeti službo v trgovini s starim pohištvom na Doverski cesti, ki jo je odprla neka druga Vellsova učenka. Za to nastavitve se je morala Klara vsekakor zahvaliti svoji stari družabni sposobnosti, da se je znala siliti v ospredje.

Sklenila je, da bo videla, naj stane kar hoče, Wellsa samega in na neki vrtni veselici je ta svoj cilj tudi dosegla. Imela je več sreče, kot jo je zaslužilo to neprevidno početje: Wells je ni niti najmanj razočaral. Dasi že priletel, se še ni posušil in običajni razgovor ni mogel v pol ure izčrpati njegove neskončne raznolikosti. Njegova prijetna skrbnost in čvrstost duha, njegove male roke in noge, njegova domiselnost in odrezavost, nepriljubljena dostopnost in nekalkovna odlična rahločutnost, ki je kazala na človeka, občutljivega od temena do petá — vsemu temu se človek nikakor ni mogel upirati. Klara ni tedne zatem govorila o ničemer drugem. Tedaj se je slučajno srečala tudi z lastnico trgovine s pohištvom in izkazalo se je, da si tudi ta dama nadvse želi spoznati gospoda Wellsa in mu prodajati svoje lepe stvari. Ponuđila je Klari službo v upanju, da bo z njeno pomočjo morda dosegla svoj cilj. In tako se je zgodilo, da je ostala Elizi sreča zvesta in da je pričakovani odpor proti cvetličarni skopnel. Cvetličarna je v arkadi nekega kolodvora, nedaleč od muzeja Viktorije in Alberta, in kdor sta-

nuje blizu, gre lahko vsak dan tja in si kupi pri Elizi rožo za v gumbnico.

Romantika ima tu svojo zadnjo priložnost. Vi, dragi bralci, bi gotovo radi slišali, da je doživela cvetličarna po zaslugi Elizinih čarov in njenih zgodnjih poslovnih izkušenj v Covent Gardenu izreden uspeh. Na žalost Vam ne morem ustreči. Resnica ostane resnica. Prodajalna se dolgo časa ni izplačala, in sicer samo zato ne, ker je Eliza in Freddy nista znala voditi. Res je, da Eliza ni bilo treba začeti prav na začetku: poznala je imena in cene cenejših cvetlic; in brezmejno je bila ponosna, ko je odkrila, da zna Freddy, kot vsi, ki so dovršili cenene, domišljave in povsem nezadostne šole, nekaj latinščine. To znanje je bilo sicer dokaj skromno, vendar je zadostovalo, da je videla Eliza v njem Porsona ali Bentleya*. Na žalost pa ni znal ničesar drugega; in Eliza ni bila sposobna sestaviti računa, ki ne bi povsem osmešil njene tvrdke, čeprav je znala prešteti denar do zneska kakih 18 šilingov in si je pridobila celo nekaj poznanja Miltonovega jezika, s čimer je omogočila Higginsu, da je dobil svojo stavo. Freddy je sicer znal povedati po latinsko, da je bila Galija razdeljena v tri dele, ni se pa niti najmanj spoznal na računanje ali vodstvo trgovskih poslov. Polkovnik Pickering mu je moral razložiti, kaj pomenita čekovna knjžica in bančni račun. In zakonska dvojica nikakor ni bila ravno odprte glave. Eliza ni hotela verjeti, da bi si lahko prihranila denar, če bi si najela knjigovodjo, ki bi se spoznal na svoj posel, in Freddy jo je v tej trmi podpiral. Kako, sta trdila, naj bi prihranila denar s tem, če povečava svoje izdatke, ko že tako komaj izhajava? Toda polkovnik, ki jima je vedno znova pomagal, da sta izvozila, je sicer vljudno, a odločno vztrajal pri tem; in Eliza, ki jo je bilo že pošteno sram, da ga je morala tolikokrat prositi za denar, in razdražena zaradi bučnega posmehovanja Higginsa, ki je vedno, kadar je kdo le omenil možnost Freddyjevega uspeha, bušnil v smeh, je končno razumela dej-

* Znana angleška učenjaka

stvo, da je treba trgovske posle prav tako resno študirati kot fonetiko.

Ne bom se mudil z opisovanjem pomilovanja vrednih prizorov, kako sta obadva sedela zvečer pri trgovskih nadaljevalnih tečajih in se učila stenografije in knjigovodstva skupno z mladimi uradniškimi pripravniki obeh spolov, ki so imeli za seboj samo osnovno šolo. Vpisala sta se celo v londonsko Gospodarsko šolo in se obrnila na šolskega ravnatelja s ponižno prošnjo, naj jima priporoči kak tečaj, ki bi upošteval cvetličarsko obrt. Ker je imel ta ravnatelj smisel za humor, jima je razložil metodo, ki jo omenja znamenita Dickensova razprava o kitajski metafiziki: neki njegov junak je najprej prebral članek o Kitajski, nato pa o metafiziki in kombiniral podatke. Predlagal jima je, naj obiskujeta londonsko Gospodarsko šolo, hkrati pa obiskujeta znameniti botanični vrt v enem izmed londonskih predmestij.

Eliza, ki se ji je postopek Dickensovega junaka zdel povsem pravilen (kar je v resnici tudi bil), in se ji ni zdel niti najmanj smešen (posledica njene nevednosti), je vzela njegov nasvet čisto resno. A nič se ji ni zdelo tako poniževalno, kot prositi Higginsa, čigar najljubši umetniški konjiček je bila poleg Miltonovih verzov kaligrafija — sam je spisal prekrasno latinico — naj je nauči lepe pisave. Higgins ji je odvrnil, da je že po konstituciji povsem nesposobna napisati eno samo črko, ki bi bila vredna, da bi stala v najneznatnejši Miltonovi besedi. Toda ona je vztrajala. In spet se je lotil težke naloge in jo učil, pri čemer je znal združiti viharen zanos in osredotočeno pozornost s priložnostnimi izbruhi v obliki zanimivih razprav o lepoti, plemenitosti, o vzvišenih nalogah in o usodi človeške pisave. Eliza si je končno pridobila izredno netrgovsko pisavo, ki je bila pravi dodatek k njenim osebnim čarom, in izdajala za pisarniške potrebe trikrat več kot kdorkoli drug, ker ni mogla več pogrešati papirja določene kakovosti in oblike. Kmalu ni znala napisati več niti

naslova na kuverti, ker ji je zaradi roba vedno zmanjkalo prostora.

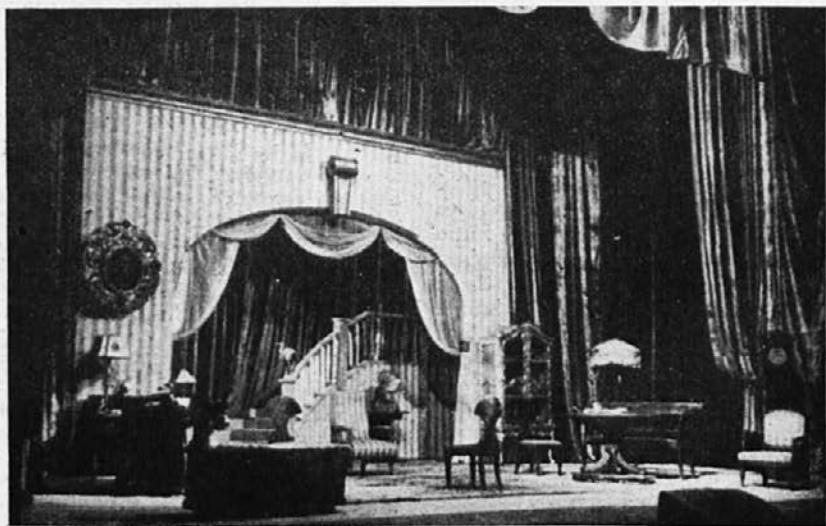
Dnevi trgovskega šolanja so bili za mladi par doba ponizjanj in obupa. Videti je bilo, da se o cvetličarnah ne bosta ničesar naučila. Končno sta obupala in otresla prah trgovskih šol, stenografskih tečajev in Gospodarske šole enkrat za vselej s svojih nog. Razen tega je pa pričel nujen posel na nekakšen skrivnosten način sam od sebe uspevati. Pozabila sta na svoje nekdanje pomisleke proti zaposlitvi drugih oseb. Prišla sta do zaključka, da je njun lastni način najboljši in da imata zares prav izredne trgovske sposobnosti. Polkovnik, ki je moral imeti vsa ta leta v banki na razpolago znatno vsoto denarja, da je kril njun primanjkljaj, je opazil, da njegova skrb ni več potrebna: mladima je trgovina pričela uspevati. Res je sicer, da sta imela v primeri s svojimi poslovnimi tekmeci mnogo lažje stališče: Nedeljski izleti na deželo ju niso ničesar stali, pa še stroške za kosilo sta si prihranila. Polkovnik je imel namreč avto, hotelske račune pa sta plačevala Pickering in Higgins skupno. Gospod F. Hill, lastnik trgovine s cveticami in zelenjavo (kmalu sta odkrila, da se s šparglji dobro zasluži in šparglji so ju privedli še do druge zelenjave), je znal s svojim nastopom dati poslu odlične videz; in v zasebnem življenju je bil še vedno blagorodni gospod Frederick Eynsford Hill. Širokoustil se sicer ni nikoli. Razen Elize ni nihče vedel, da je bil krščen na ime Frederick Chaloner. Eliza sama se je prav rada pobahala.

To je vse. Tako se je stvar končala. Presenetljivo je, koliko se Eliza še vedno utegne vtikati v gospodinjске zadeve v Wimpolski ulici, kljub temu, da ima cvetličarno in lastno družino. In omembe vredno je, da se kljub temu, da se nikdar ne prička z možem in da ima Pickeringa tako rada, kot da bi mu bila najljubša hči, nikoli ni mogla odvaditi prepiranja s Higginsom, ki se je pričelo tiste usodne noči, ko mu je dobila njegovo stavo. Za vsako malenkost ga nahruli, večasih pa tudi brez vsakega povo-

da. Saj si je že Higgins ne upa več podražiti s tem, da bi poudarjal, kako silno globoko je Freddy s svojo pametjo pod njim. Res se nad njo znaša in se ji posmehuje; a ona se mu tako ostro postavi po robu, da se mora Pickering včasih zavzeti zanj in jo prositi, naj bo s Higginscem ljubeznivejša; in to je edina njegova prošnja, ki vzbudi na njenem obrazu izraz nejevolje. Nič, razen stiske ali nesreče, ki bi bila tako huda, da bi porušila vse simpatije ali antipatije in ju oba spet zblížala na skupni človeški osnovi — naj bi jima bila ta preizkušnja pritrh-njena! — ne bo tega stanja več spremenilo. Ona ve, da je Higgins ne potrebuje, prav tako, kot je ni potreboval njen oče. Njegova nedvoumna izjava, da se je njene bližine navadil, da je navezan na njene usluge in da bi jo pogrešal, če bi odšla (Freddyju ali polkovniku nikoli ne bi prišlo na um, da bi kaj takega rekla), je

okrepila njeno notranje prepričanje, da mu ne pomeni več »kot njegove copate« — pri tem pa ima vendarle občutek, da je celo njegova ravnodušnost globlja od zaljubljenosti povprečnih duš. Higgins jo silno zanima. Včasih si na skrivaj celo škodoželjno zaželi, da bi bila čisto sama z njim na kakem samotnem otoku, daleč proč od vseh obveznosti in ozirov na druge, kjer bi ga lahko potegnila z njegovega piedestala in ga opazovala, kako ji dvori, prav tako kot vsak drug.

Vsi nam skrivaj radi gojimo take sanje. Vendar ima v resničnem življenju, v budni zavesti, v razliko od življenja v sanjah in domšljiji Eliza rada Freddyja in polkovnika, ne pa Higginsa in očeta Doolit-ža. Galateja nikoli ni zares vzljubila svojega Pygmaliona: njegov odnos do nje je preveč po božje vzvišen, da bi bil lahko zares prijeten.

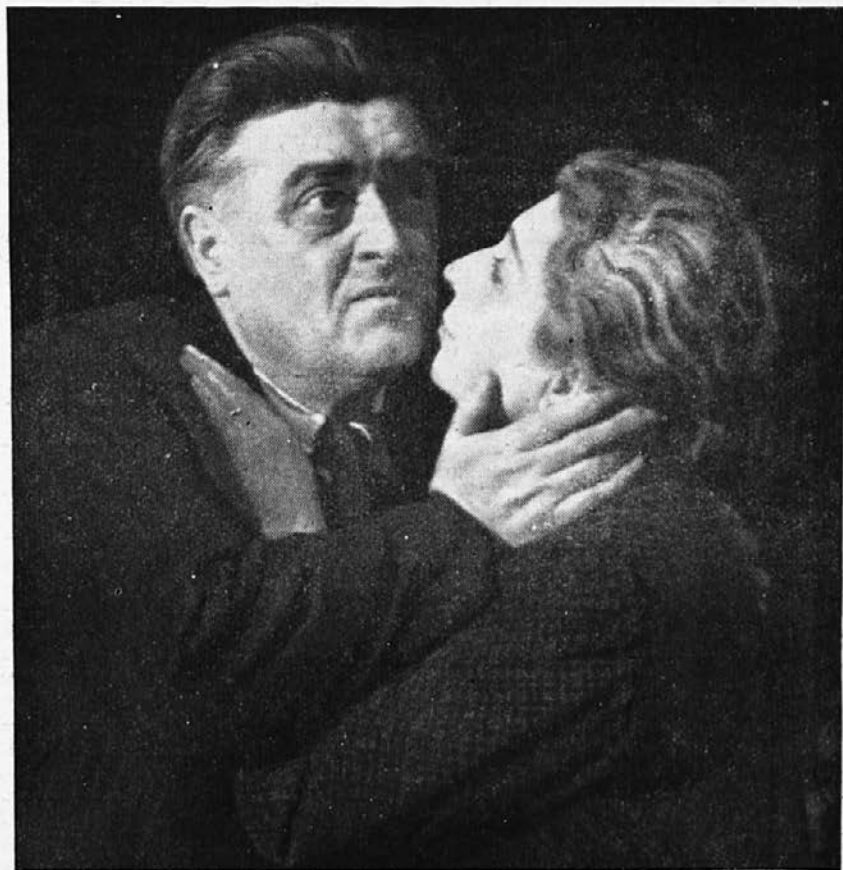

M. Krleža: V Agoniji. Ing. Franz. Scenal. dejanja

ARTHUR MILLER: SMRT TRGOVSKEGA POTNIKA

Režija: *Slavko Jan*

Scena: *E. Franz*

Linda — V. Juvanova, Loman — I. Cesar

»PYGMALION« IN ANGLEŠČINA

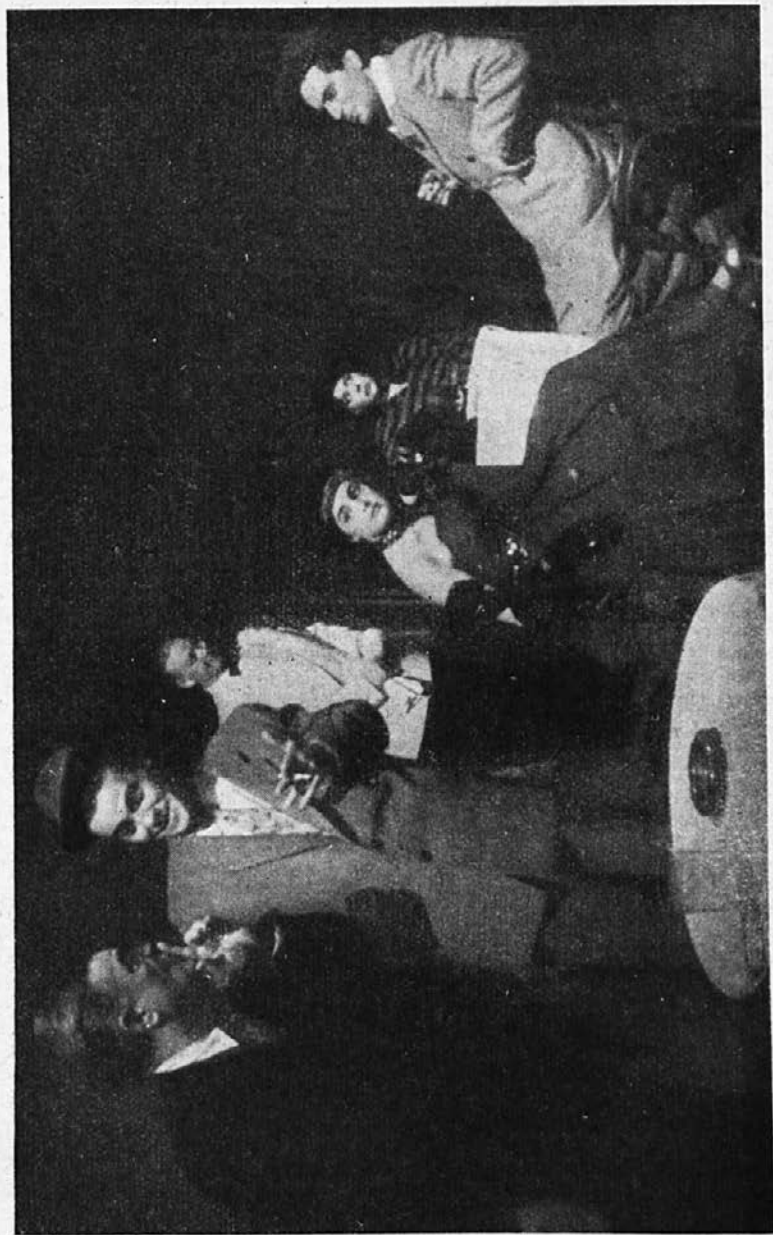
Angleži nimajo do svojega jezika prav nič spoštovanja in niti nečejo učiti lastnih otrok, da bi ga pravilno govorili. Pravopis je tako strahoten, da se ne more nihče sam naučiti pravilne izgovarjave. Nemogoče je, da bi Anglež odprl usta in si ne nakopal s tem sovraštva ali prezira kaknega drugega Angleža. Nemščina in španščina sta dostopni tujcem; angleščina pa tudi Angležem samim ni dostopna. Reformator, ki ga dandanes Anglija potrebuje, bi moral biti odločen in navdušen fonetik. Zato sem enega izmed teh napravil za junaka ljudske igre. Klic te vrste junakov se že mnogo let zaman razlega po puščavi.

Ko sem se sam proti koncu sedemdesetih let prejšnjega stoletja pričel zanimati za fonetiko, se je slavni Aleksander Melville Bell, iznajditelj vidnega govora, že izselil v Kanado, kjer je njegov sin izumil telefon; toda Aleksander J. Ellis je še živel kot londonski patriarh z impozantno glavo, ki jo je vedno pokrivala zametna čepica, zaradi česar se je na javnih zborovanjih na zelo fin način opravičil. Njega in Tita Pagliardinija, drugega veterana fonetike, je človek moral imeti rad. Henry Sweet, ki je bil tedaj še mlad, še malo ni bil tako ljubezniv, kot ta dva. Prav nič bolj spravljiv ni bil do navadnih smrtnikov, kot sta bila Ibsen in Samuel Butler. Njegove velike fonetične sposobnosti (sodim, da je bil najboljši izmed vseh v svoji stroki) bi ga upravičevale do najvišjih javnih priznanj in bi mu morda omogočile, da bi populariziral svoj predmet, če ne bi gojil vprav satanskega prezira do vseh akademskih dostojanstvenikov in do vseh ljudi sploh, ki se jim je zdela grščina važnejša od fonetike. V tistih časih, ko so ustanovili v Južnem Kensingtonu »Imperialni inštitut« in je Josef Chamberlain propagiral idejo Imperija, sem pregovoril izdajateljico neke vodilne revije, da je naročil pri Sweetu članek o pomenu njegove stroke za Britanski imperij. Sweet je članek po-

slal. A v njem ni bilo drugega, kot divji napadi in zasmehovanje nekega profesorja angleškega jezika in knjizevnosti, čigar stolico bi moral po Sweetovem mnenju zasesti edinole kak strokovnjak za fonetiko. Prispevek je bilo treba kot žaljiv zavrniti in tako mi je izpodlelet poskus, da bi opozoril javnost na njegovega avtorja.

Ko sem ga kasneje po mnogih letih spet srečal, sem na svoje začudenje opazil, da je iz prezirljive ravnodušnosti talko spreminil svoj zunanji videz, da se je iz nekdanjega, povsem spodobno oblečenega človeka, pretvoril v nekakšen »potujoč« protest proti Oxfordu in vsem njegovim tradicijam. Menda so mu hoteli vprav ponagajati s tem, da so mu podelili nekakšen lektorat baš na oxfordski univerzi. Bodočnost fonetike je bržčas v rokah njegovih učencev, ki so mu vsi prisegli zvestobo. Samega Sweeta pa ni mogel nihče pripraviti do tega, da bi se prilagodil nazorom univerze, katere se je pa vendarle prav po oxfordsko zvesto držal, kot da bi spadal tja po nekakšnem božjem pravu. Mirno lahko trdim, da vsebuje njegova zapuščina — če je je sploh kaj bilo — mnogo satir, ki jih bo mogoče objaviti brez prehude škode čez kakih 50 let. Po mojem mnenju ni bil sicer prav nič hudobnega značaja, prej bi dejal narobe, samo z bedaki ni imel potrpljenja.

Tisti, ki so ga poznali, bodo v tretjem dejanju lahko opazili namig na patentirano metodo stenografije, katere se je navadno posluževal na svojih dopisnicah in katere se lahko naučite iz priročnika za 5 šilingov in 6 pennyjev. Izšel je v založbi Marendon Press. Dopisnice, ki jih opisuje gospa Higginsova, so podobne tistim, ki jim jih je pošiljal Sweet. Razvozlal sem na primer na takšni dopisnici nek glas, ki bi ga rojen Londončan zapisal kot zerr, Francoz pa kot seu. Nato sem mu nekoliko razdraženo pisal, kaj ta znak pravzaprav pomeni. Sweet mi je odgovoril v tonu, ki je kazal na

*Loman — I. Ceisar, Biff — L. Rozman, natakar — D. Makuc, Forsythova — M. Potokarjeva,
Letta — D. Počkajeva, Happy — B. Sotler.*

brezmejno zaničevanje moje neumnosti, da ta znak ne samo pomeni, temveč povsem jasno tudi je beseda rezultat, češ da je ni v nobenem jeziku besede, ki bi vsebovala ta glas in lahko v tej zvezi pomenila kaj drugega. Sweeta je minilo potrpljenje, kadar so fonetike manj večji smrtniki zahtevali izčrpnjega pojasnila. Čeprav je ves pomen njegovega sistema »Current Shorthand« baš v tem, da z njegovo pomočjo lahko popočno izrazimo vsak angleški glas, samoglasnike prav tako kot soglasnike in ni treba delati drugih znakov, kot samo najlažje in najpreprostejše, s katerimi pišemo črke m, n, u, l, p, in ki jih človek lahko načeečka v vsakem kotu — je njegov nesrečni sklep, naj služi ta imenitna in povsem čitljiva pisava hkrati tudi kot stenografija, napravil iz nje v praksi, kot jo je izvajal on, najbolj nerazvozljiv tajnopis. Njegov prvi namen je bil opremiti naš žlahtni, a slabo oblečeni jezik s popolno, točno in povsem razločno pisavo; toda njegov prezir do Pitmanovega stenografskega sistema ga je zavedel, da je šel preko svojega cilja. Pitmanovo zmagoslavje je bilo triumf poslovne organizacije. Izhajal je celo poseben tednik, ki je propagiral ta stenografski sistem. Na razpologo smo imeli cenene učbenike in stenografske zapiske govorov, ki naj bi služili za vaje in šole, kjer so vam izkušeni učitelji pomagali, da ste si pridobili potrebno spretnost. Sweet ni mogel takšne organizacije. Prav tako bi bil lahko Sibila, ki je trgala preroške liste, za katere se nihče ni zmedel. Njegovega priročnika za štiri šilinge in pol, napisanega večidel v njegovem litografiranem rokopisu, za katerega niso nikoli delali hrupne reklame, se bo morda nekega dne polastil kak koncern in ga vsilil občinstvu, tako kot je Times vsilil občinstvu Britansko enciklopedijo; a do tedaj bo obveljal Pitmanov sistem. Jaz sam sem si kupil v življenju še tri izvede imenovanega priročnika; založnika sta mi povedala, da se še vedno čvrsto drži na svojih policah in da ga občinstvo pušča lepo pri miru. Sweetov sistem sem že dvakrat proučil; in vendar pišem te vrste po Pitmanu. Vzrok je ta, da moja

tajnica ne zna prepisati Sweetovih okrajšanih znamenj, ker se je morala v šoli učiti Pitmanove metode.

Zato se je Sweet Pitmanu prav tako zaman posmehoval, kot se je Theobalds Ajaksu. Njegovo posmehovanje mu je morda res olajšalo dušo, ni pa pripomoglo k priljubljenosti njegovega sistema.

Pygmalion Higgins ni portret Sweeta, ki se mu dogodivščina z Elizao Doolitle ne bi mogla primeriti. Vendar ima, kot bomo videli, nekaj njegovih potez. Če bi imel Higginsovo telesno moč in njegov temperament, bi Sweet nemara spravil svet iz tečajev. Celo brez teh lastnosti pa je napravil na evropske strokovnjake vtis, ki ga niso mogli spraviti v sklad z dejstvom, da je bil sorazmerno malo znan in da mu v Oxfordu niso priznali tega, kar bi mu šlo. Tega Oxfordu ne morem šteti v zlo, ker sem mnenja, da ima pravico zahtevati od svojih gojencev neko stopnjo družabne uglednosti (in Oxford v tem pogledu zares ne zahteva preveč). Sam vem, kako težko je genialnemu človeku, ki dela v zelo zapostavljeni panogi znanosti, vzdrževati vedre in prijazne odnose z ljudmi, ki jo podcenjujejo in ki si pridržujejo vsa najboljša mesta za manj važne discipline, katere poučujejo na neizviren način in včasih tudi brez potrebne sposobnosti. Toda če jih zapostavljeni obsipa s srdom in prezirom, potem pač ne smemo pričakovati, da ga bodo zasuli s častmi in odlikovanji.

O kasnejših rodovih fonetikov mi je le malo znanega. Vse jih nedvomno visoko prekaša Poeta Laureatus, ki mu Higgins morda dolguje svojo ljubezen do Miltona, čeprav moram tudi tu zavrniti mnenje, da sem hotel v Higginsu upodobiti njega. Toda če bo moja igra dokazala občinstvu, da fonetiki sploh obstoje in da za sedaj spadajo med najvažnejše ljudi v Angliji, potem bo dosegla svoj namen.

Naj se ob koncu še malo pobaham: Pygmalion je dosegel po vsej Evropi, prav tako pa tudi v Združenih državah in doma v Angliji velik uspeh. Igra je tako izrazito in namerno didaktična, snov pa je znana kot tako suhoparna, da

jo z naslado mečem v zobe vsem tistim modrijanom, ki kot papige ponavljajo trditev, da umetnost ne sme biti nikdar vzgojna. Uspeh pričujoče drame dokazuje moje mnenje, da umetnost ne bi smela nikoli biti kaj drugega kot vzgojna.

Končno naj še poudarim v izpodbudo vsem tistim, ki jim slaba izgovarjava zapira dostop k višjim službam, da sprememba, ki jo je dosegel profesor Higgins pri Elizi, ni niti nemogoča niti nenavadna. Sodobna zgodba o hišnikovi hčeri, ki v utehu svojega častihlepja igra špansko kraljico v »Ruy Blasu« v »Théâtre Française«, je samo eden izmed tisoč primerov moških in žensk, ki so se otrešli

svojega naravnega domačega narečja in se naučili novega jezika. Toda to je treba opraviti znanstveno, sicer se utegne pripetiti, da bo kandidat končno govoril še slabše kot je spočetka. Pristno in naravno predmetno narečje je namreč znošnejše kot poskus v fonetiki nepodkovanega človeka, ki hoče posnemati vulgarni dialekt kluba za golf. In zelo mi je žal, če moram reči, da je kljub vsem prizadevanjem naše Igralske akademije še vedno vse preveč golfovske angleščine po naših odrih, vse premalo pa žlahtnega jezika Forbesa Robertsona*.

* Angleški igralec (1853—1937).

Iz zgodovine slovenske gledališke kritike:

FRANCE VODNIK — GLEDALIŠKI KRITIK

(Ob petdesetletnici)

Časovno nevezano smo dozdej ob raznih priložnostih pod zaglavjem »Iz zgodovine slovenske gledališke kritike« priobčili bežne profile naših gledaliških kritikov. Tako smo površno zabeležili delo kritikov Koblarja, Albrehta, Funtka, Robide in Juša Kozaka, ne da bi vztrajali v časovnem zaporedju ali pa temeljitejšem razboru idejnih osnov v razvoju naše gledališke kritike, katere poglobitnih predstavnikov v tem oziru še nismo mogli podrobno pretresti in jim odkazati njih mesto v zaključeni razvojni podobi. Uporabljamo priložnost petdesetletnice Franceta Vodnika, skorajda zadnjega izrazitega zastopnika naše gledališke kritike v času med obema vojnama, in priključujemo njegov profil vrsti dozdej obravnavanih slovstvenih osebnosti.

France Vodnik se je rodil 5. marca 1903 v Podutiku pri Ljubljani v kajžarski družini in je po gimnazijskih študijah obiskoval predavanja na filozofski fakulteti ljubljanskega vseučilišča in 1928 di-

plomiral. Štipendija mu je omogočila enoletno bivanje na Poljskem, ki si jo je ogledal v njenih tedanjih mejah, kar mu je omogočilo bolj razgledan evropski

France Vodnik

okvir in stik s poljskim gledališčem. Od 1930 je bil gimnazijski profesor v Ljubljani (kar je še danes), toda življenjski dogodki so tudi pri njem posegali s trpkimi preizkušnjami v izvrševanje njegovoga poklica, kakor tudi bi se zdel na zunaj miren in spokojen in kar se da udoben za slovstvena prizadevanja mladega profesorja. Zaradi demokratskega mišljenja ga je Živkovičeva diktatura odpustila iz državne službe, zato se je do jeseni 1936 preživljal zvečine s svojim slovstvenim delom ali pa z naključnim in nestalnim poučevanjem. Med vojno ga je okupator za celo leto interniral v Gonarsu in dasi je na visoki šoli za dramsko umetnost pri Glasbeni akademiji v Ljubljani že od šolskega leta 1941/42 predaval dramaturgijo iz zgodovine gledališča nasploh, nru je po vrnitvi iz Gonarsa okupatorska policija prepovedala predavanja.

V te zunanje okoliščine se uokvirja življenje Franceta Vodnika, ki je že v študentskih letih pokazal svojo razboritost bodisi kot prepričan idejni pristaš demokratskih prizadevanj z revolucionarno noto skrivnih študentskih krožkov znamke Oksoj bodisi kot študentovski literat v literarnih družinah, ki sta jih med drugimi usmerjevala France Bevk in Miran Jarc, in kot sopotnik mladega, pa nikoli docela razvitega gledališkega krožka, ki je od Finžgarjevega »Divjega lovca« in Detelovega »Učenjaka« skušal preiti prav na Ibsena.

Toda v tem času si je France Vodnik — mlajši brat tedaj že uveljavljenega poeta Toneta Vodnika — iskal šele svoj prvi izraz v začetnih pesniških poizkusih, z nastopi kot deklamator in s predavanji, med katerimi je poizkusil orisati na svoj poizkusni izvirni način pot Ivana Cankarja kot človeka in umetnika. Kaj kmalu pa se je oglasil s tiskanimi vzorci svoje poezije v različnih dijaških listih in tudi že v revijah prav do Doma in sveta in Ljubljanskega Zvona.

Potem ko je 1928 izdal izbor slovenske religiozne lirike, je 1932 izdal zbirko svojih pesmi »Borivec z Bogom«, ki je vzbudila mnogo odmevov od priznanja in

njih utemeljitve do očitkov bogokletstva in odločne odklonitve. Ne glede na to so njegove pesmi izšle v raznih tujih antologijah. Toda France Vodnik je bil v letu izida njegovih pesmi že v vrsti kritikov in esejistov in v nenehnih literarnih polemikah, ki so ga spremljale, odkar je prijel ob oceni Podbevškove pesniške zbirke za kritično pero. To je bil čas, ki je pospeševal Vodnikov miselni razvoj od njegove ocene Mencingerjevega slovstvenega dela do načelnih člankov o najbolj sveži slovenski slovstveni problematiki. Ob razboru ideje in kvalitete ter ob odporu proti kakršnikoli obliki mahničevstva je oblikoval formulacijo pozitivne možnosti preusmeritve slovenskih duhovnih osnov. Hkrati se mu je po drugi plati izoblikovalo njegovo načelno stališče proti larpurlartizmu, toda za umetnost, ki je povezana z življenjem in njegov organ, za umetnost kot izraz doživetja in sproščanja.

V tem obdobju je začel pisati slovstvene portrete »Obrazi novega rodu« mladih pesnikov in pisateljev Srečka Kosovela, Kocbeka, Voduška, Klopčiča, Miška Kranjca, Magajne in drugih, ki jim je bil v organizaciji Mladega Pen-kluba tudi predsednik, dokler je ta klub po vzgledu londonskega do leta 1933 obstojal, idejni tolmač, spremljevalec in uvodni besednik na recitacijah njih del. Idejnega utesnjevanja ni mogel prenašati in je zato ob poglobitvi idejnih in slovstvenih sporov in razkolov pred drugo svetovno vojno prešel s svojo skupino iz Doma in sveta, ki mu je bil sprva sotrudnik nato pa tudi sourednik k Dejanju.

Ob nevshečnosti življenja in rasti svojih duševnih osnov se je France Vodnik približal tudi slovenskemu gledališču, torej snovi, ki nas na tem mestu najbolj zanima. Ob vstopu v areno našega gledališkega življenja pri razvoju naše sočasne gledališke kritike ni imel lahkega stališča. Vrsta gledaliških kritikov iz časa po prvi svetovni vojni je dvignila nekdanj zelo zanemarjeno panogo iz časnikarske priložnostne notice na raven razgledanejš

ocene in slovstveno utemeljenejšega razbora. Vprav Vodnikov predhodnik France Koblar je pri svojem dolgoletnem gledališkem referatu vsebinsko tako izpopolnil in poglobil našo dnevniško in revijalno gledališko kritiko, da je moral vsakdo med njegovimi nasledniki zidati na njegovih širokih in razvoju našega gledališča ustrezajočih temeljih.

France Vodnik je prevzel nasledstvo Koblarja najprej v reviji Dom in svet 1932 in s sezono 1939/40 tudi v dnevniku Slovenec. Svoj gledališki referat je torej začel s časovno širšimi razmaki in v pogojih revijalnega, temeljitejšega kritičnega razbora. Hkrati je začel s svojo gledališko kritiko v obdobju, ki je v gledališču nakazovalo neko utrujenost, ne toliko v likih igralskih kreacij, kolikor v nekam nedogranem izboru repertoarja in v nekih miselno ne preveč pospešujočih pogledih na naše celotno kulturno življenje tega časa. Prav tako so se v teh letih že nakazovale trzavice velikih svetovnih dogodkov, v obsevu katerih so domače politične razmere bolj hromile umetnostno svobodno gledališko dogajanje kakor pa ga pospešujoče oplojevale. Njegova problematika se je zato deloma ožila deloma pa razširjala vse bolj pod vplivom zunanjih sil, kakor pa notranjega izživljanja.

Ne glede na to je France Vodnik v svojem predvojnem gledališkem referatu vzdržal raven po Koblarju doseženega kritičnega razbora in vrednotenja posameznih igranih del tudi v dnevniku. Dramaturška analiza ocenjevanega dela se je pri njem zdaj razširila in poglobila, pri čemer je počasi prehajal tudi na temeljitejšo oceno inscenacij in režij v zvezi z idejno osnovo igranega dela, medtem ko bi se mu hkrati razširjal tudi prikaz igralskih upodobitev igranih vlog, bržko bi se mu v kritičnih prerezih nabrala dovolj številna in mnogostranska podoba posameznega igralca, pronicujoča v notranji in zunanji svet igralčeve osebnosti in kakovosti. Res da Vodnik ni izoblikoval take zaključene podobe slovenskega igralca, toda nastavki za to njegovo stre-

mljenje so bili vidni ob priložnostnih ocenah posameznih igralskih likov. Tako bi v kritiku dozorela nujnost oblikovanja usod posameznih likov slovenskih igralcev, težnja, za katero mora stremeti slovenska gledališka kritika, če hoče ohraniti verno podobo slovenskega igralca zgodovini.

Toda zanosa slovenskega gledališkega kritika niso omejevale samo razmere po zunanjih vplivih, ampak delna neuravnovešenost jasnih umetniških konceptov v vodstvu. Zato ni bil malokrat predmet Vodnikovega kritičnega bodljaja repertoar našega gledališča, za katerega je izrazil upravičeno željo, naj bo 1. sistematičen; 2. umetniško-kvaliteten; 3. idejno sodoben ali vsaj idejno pomemben; 4. slovenski, saj kolikor smemo to zahtevati od našega Narodnega gledališča. Prav vprašanje izvornih slovenskih dramskih del je bilo pogosto predmet kritikove nejevolje, zlasti 1940, ko je ugotovil, da je »gledališko vodstvo zamudilo nadvse ugodno priliko, da nam pokaže rast naše dramatike z razvojnega vidika. To je bilo lani, ko smo praznovali 150-letnico gledališča. Ta prekrasna naloga je bila izvedljiva zlasti, če bi se bil ta jubilej zvezal z bližajočo se 50-letnico, odkar smo dobili novo deželno (današnje operno) gledališče 1892/93. Taka gledališka triletka bi bila tudi z narodno vzgojnega vidika zelo potrebna in zaslužna. V njej bi ob primerni razvrstitvi prišla do veljave tudi manj dognana dela, ki nam morajo biti draga že zato, ker so po svoje pomagala graditi celotno stavbo naše dramatike, dasi morebiti ne prenesejo strožje kritičnega merila. Sicer utegnejo prav taka dela ubijati tam, kjer bi moralo gledališče graditi: to je pri vzgoji gledališkega občinstva do izvornih slovenskih del...«

Ob dnevnem obravnavanju gledaliških vprašanj se je France Vodnik lotil tudi vprašanja naše dramaturgije, ki ji je dal v svojih po vojni objavljenih »Osnovnih pojmih dramaturgije« izvirno zasnovano in ki bi mogla, če bi jo bil nadaljeval, podati najkonkretnejšo duševno podobo pi-

satelja in njegovih dramaturških dog-
nanj, dozorelih ob nekaterih že prej pri-
občenih člankih o vprašanju ljudskega
in novega gledališča, kakor je naša publi-
cistika svoj čas oznamenovala skupek

problemov slovenskega gledališča, ki ga
je bilo treba prerешetati z vso predor-
nostjo in širino. Eden prvih, ki se je tega
problema že loteval, je bil France
Vodnik. j

GLEDALIŠKA BIBLIOGRAFIJA FRANCETA VODNIKA

Clanki o gledališču

Gledališče povojne Poljske. — S 19.
X. 1929. — Repertoar našega gledali-
šča. — S 22. XI. 1932. — Debata o
gledališču (Veseli vinograd). — S. 16.
XI. 1932. — Ljudski oder. — Drama
1933, štev. 3. — Novo gledališče. —
Drama 1934, štev 4-5 in S 20. VII.
1934. — Wilhelm Raort: »Waterloo«.
— Gled. list 1934-35, štev. 6. — Polj-
sko gledališče. — Prav tam. — Proti
komu in proti čemu? (Odgovor Niku
Kuretu.) — S. 31. VII. 1934. — Kriza
in obnova gledališča. — Obzorja 1938.
— Slovenska dramatika v letih 1918
do 1938. — Mladika 1938. — Narodno
gledališče. — Dejanje 1939. — Vzgojni
pomen Narodnega gledališča. — Men-
tor 1940-41. — »Osvobojeno gledališče«.
(Ob knjigi Jožeta Borka). — Deja-
nje 1940. — Razvoj naše drame in
gledališča. — Gledališki koledarček za
leto 1943-1944 (ponatis, Kranj 1945-46).
— Ob petindvajsetletnici smrti Ivana
Cankarja. — Gled. list 1943-44, št. 13.

Francé Vodnik
(karikatura Ivana Čarga)

— Osnovni pojmi dramaturgije. —
Novi svet 1946. — Nekaj ugotovitev.
(Ob 30-letnici Drame). — Gledališki
list (Drama) 1948-49. — Ob 60-letnici
Franceta Kobljarja. — Slavistična re-
vija 1949.

Prevodi

Wilhelm Raort: Waterloo. Satirična
komedija v treh dejanjih. (Odlomek
Gled. list 1935-36. — Mihail Bulgakov:
Moliere. Drama v štirih dejanjih. Pre-
vedel Janez Sila.

Gledališke ocene in poročila

Ljubljanska drama v sezoni 1931-32.
— DS 1932. — Hugo von Hoffmanns-
thal: Slehernik. — Ibid. — Slavko
Grum: Dogodek v mestu Gogi. — Ibid.
— Ivan Cankar: Kralj na Betajnovi.
— Ibid. — Miroslav Krleža: Gospoda
Glembajevj in Leda. — Ibid. — Shakes-
peare: Kar hočete. — Ibid. — Maurice
Rostand: Vest. — Bernard Shaw:
Zdravnik na razpotju. — Ibid. — So-
foklej: Kralj Oidip. — Ibid. — Joža
Vombergar: Voda. — Gledališki list
1932-33, štev. 10 in S 13. XII. 1932. —
Ljubljanska drama v sezoni 1932-33.
— DS 1933. — Ljubljanska drama v
sezoni 1933-34. — DS 1934. — Drama
v sezoni 1935-36. — DS 1936. — Ob
novi dcmači drami (Joka Zigon: Ka-
dar se utrga oblak). — Slovenija 11.
XII. 1936. — Ljubljanska drama v se-
zoni 1938-39. — Dejanje 1939. — Sen-
zacija je zmeraj manjša. — Dejanje
1940. — Ugovori in popravki. — S 11.
VI. 1940.

Slovenec 1939

Medvedov Kacijanar. — 26. IX. —
Shaw: Hudičev učenc. — 29. X. —

Langer: Stevilka dvainsedemdeseta. — 7. X. — Scribe: Kozarec vode. — 10. X. — Sofoklejeva Antigona. — 25. X. in 28. X. — Cehov: Striček Vanja. — 4. XI. — Molierev George Dandin. — 28. XI. — Kastner: Emil in detektiv. — 30. XI. — Courceline: Tri komedije. — 12. XII. — Linhartova »Zupanova Micka« po 150 letih. — 30. XII.

Slovenec 1940

Averčenko: Kupčija s smrtjo. — 11. I. — Kozak: Profesor Klepec. — 20. I. — Krog: Na prisojni strani. — 30. I. — Klabund: Praznik cvetočih češenj. — 10. II. — »Asmodeja«. 24. II. in 28. II. — Lenormand: Strahopetec. — 6. III. — Herczeg: Severna lisica — 30. III. — »Zupanova Micka« in »Varha«. — 4. IV. — Gogoljev »Revizor«. — 18. IV. — Shakespeare: Hamlet. (Gostovanje Rógoza.) — 23. IV., 5. VI. in 11. VI. — Bevk: Partija šaha. — 26. IV. — Nestroy: Danes bomo tiči. 7. V. — Gogolj: Revizor. — 28. V. — Nastop dijakov klasične gimnazije. Ivan Cankar: Jakob Ruda, in Finžgar: Naša kri. — 4. VI. — Niewiarowicz: Ljubim te... — 21. VI. — Shakespeare: Romeo in Julija. — 24. in 25. IX. — Cankar: Pohujšanje. — 27. IX. — Finžgar: Razvalina življenja. — 4. X. — Schiller: Kovarstvo in ljubezen. — 8. X. — Gogolj: Revizor. — 15. X. — Scheinpflugova: Skrivalnice. — 22. X. — Funtkova »Tekma«. — 31. X. in 11. XII. — Milčinski: Cigani. — 12. XI. — Kozak: Lepa Vida. — 14. XI. — Burnett: Mali lord. — 26. XI. — Klabund: Krog s kredo. — 6. XII. — Leskovčeva »Dva bregova« v Gledališču mladih. — 20. XII.

Slovenec 1941

Ugrabljenе Sabinke. — 8. I. — Gorkega »Na dnú«. (Gostovanje Mariborčanov.) — 25. I. — Severjev Jago. — 21. I. — Gheri: Sesto nadstropje. — 5. II. — Gostovanje Klaičeve skupine. — 12. II. — Praga: Zaprta vrata. — 19. II. — Finžgarjeva »Naša kri« v Unionski dvorani. — 18. II. — Nušič:

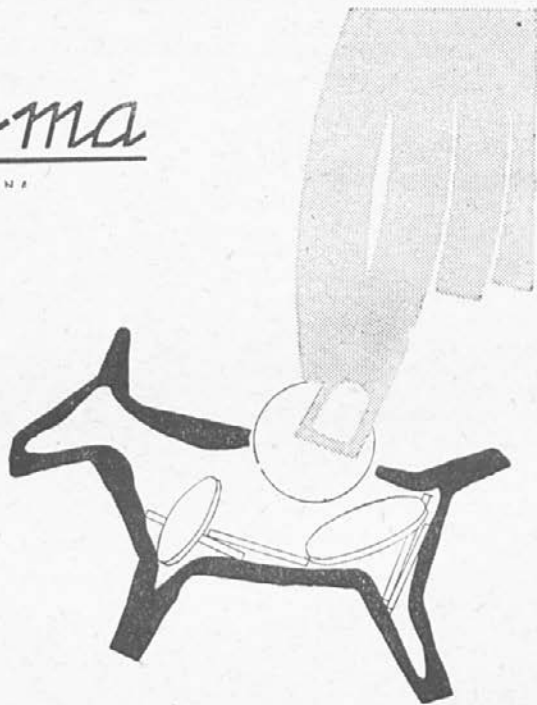
Protekcija. — 1. III. — Gledališče mladih: Carraux: Gospodar teme. — 5. III. — Uspeh dramske šole Milana Skrbinska. — 8. III. — Jubilej Hinka Nučiča (Begovici: Brez tretjega). — 14. III. — Jubilejna predstava v Drami (Romeo in Julija 25-ič). — 20. IV. — Benedetti: Trideset sekund ljubezni. — 26. IV. — Shakespeare: Komedijski zmešnjav. — 9. V. — Detela: Učenjak. — 24. V. — Glavan: Ubili so človeka (krožek »Jelka«). — 28. V. — Niccodemi: Učiteljica. — 30. V. — Camasio in Oxilio: Bog z vami, mlada leta! — 7. VI. — Scheinpflugova: Okence. — 10. VII. — Mrak: Sinovi starega Rimljana (Mrakovo gledališče). — 14. VI. — »Ana Christie« v uprizoritvi Mariborčanov. — 17. VI. — »Via Mala« v Drami. — 20. VI. — Po zaključku sezone v Drami: 1. Kaj smo videli? — 16. VII. — 2. Uspehi in neuspehi. — 24. VII. — Igralski uspeh Jana. — 25. VI. — Senečič: Nenavaden človek. — 4. IX. — Alessi: Katarina Medicejska. — 30. IX. — Leskovec: Dva bregova (nadaljevanje zaradi cenzure ni izšlo). — 9. X. — Shakespeare: Hamlet. — 21. in 22. X. — Pirandello: Nocoj bomo improvizirali. — 4. XI. — Držič: Boter Andraž. — 11. XI. — Jalen: Dom. — 18. XI. — Gherardi: O, ta mladina! — 28. XI. — Leskovčeva »Vera in nevera« na Ljudskem odru. — 3. XII. — Mladinske igre v naši Drami. — 6. XII. (okrnjeno). — »Bog z vami, mlada leta!« — 18. XII. — Jubilej Frana Govekarja. — 20. XII.

Slovenec 1942

Govekarjevi »Rokovnjači«. — 27. I. — Vombergar: Voda. — 29. I. — Caillet de Flers in Rey: Lepa pustolovščina. — 6. III. — Eftimiu: Človek, ki je videl smrt. — 14. III. — Cenozo: Zaljubljena žena. — 18. II. — Golia: Jurček. — 11. IV. — »Konto X«. — 17. IV. — Goethe: Ifigenija na Tavridi. — 5. in 6. V. — Forzano: Poročno darilo. — 30. V. — Cankar: Kralj na Betajnovi. — 25. VI.

Na-ma

LJUBLJANA

Delavci in nameščenci!

*Izkoristite obročno nakupovanje
blaga — nudimo vse razen živil,
kemikalij in tobačnih izdelkov!*